

¿Xoc de civilitzacions?

Samuel P. Huntington

EL PROPER MODEL DE CONFLICTE

La política mundial està entrant en una nova fase, i els intel·lectuals no han dubtat a expressar tot tipus de visions del que serà en el futur: la fi de la història, el retorn a les rivalitats tradicionals entre els estats nacionals i la decadència de l'estat nacional a causa de les tensions entre el tribalisme i la mundialització, entre d'altres. Cadascuna d'aquestes visions cospa aspectes de la realitat emergent. I, tanmateix, totes ignoren un aspecte crucial, veritablement central, del que probablement serà la política mundial en els pròxims anys. (1) La meua hipòtesi és que la font fonamental de conflictes en aquest nou món no serà principalment ideològica o econòmica. Les grans divisions de la humanitat i la font predominant de conflictes seran de caire cultural. Els estats nacionals continuaran sent els actors més poderosos en els afers mundials, però els principals conflictes de la política mundial tindran lloc entre nacions i grups de diverses civilitzacions. El xoc de civilitzacions dominarà la política mundial. Les línies de fractura entre civilitzacions seran les línies de batalla del futur.

El conflicte entre civilitzacions serà l'última fase en l'evolució del conflicte en el món modern. Després del naixement del sistema internacional modern amb la Pau de Westfàlia, en el curs de segle i mig, els conflictes del món occidental van tenir lloc majoritàriament entre prínceps: emperadors, monarques absoluts i monarques constitucionals que intentaven incrementar les seves burocràcies, els seus exèrcits, la seva força econòmica mercantil i, per damunt de tot, el territori que governaven. En el curs d'aquest procés els prínceps van crear els estats nacionals i, a partir de la Revolució Francesa, les principals línies de conflicte van ser més entre nacions que entre prínceps. L'any 1793, tal com R. R. Palmer va dir, «Les guerres entre reis s'havien acabat; començaven les guerres entre pobles». Aquest model del segle XIX va durar fins el final de la Primera Guerra Mundial. Després, com a resultat de la Revolució Russa i de la reacció contra aquesta, el conflicte entre nacions donà pas al conflicte entre ideologies, primer entre el comunisme, el feixisme-nazisme i la democràcia liberal, i després entre el comunisme i la democràcia liberal. Durant la Guerra Freda, aquest últim conflicte va quedar incorporat a la lluita entre les dues superpotències, cap de les quals era un estat nacional en el sentit europeu clàssic, i ambdues van definir la seva identitat en funció de la seva ideologia.

Aquests conflictes entre prínceps, estats nacionals i ideologies van ser bàsicament conflictes dins la civilització occidental, «guerres civils occidentals», tal com William Lind va anomenar-les. Això ha estat tant cert pel que fa a la Guerra Freda, com pel que fa a les guerres mundials i a les guerres dels segles XVII, XVIII i XIX. Amb la fi de la Guerra Freda la política internacional surt de

la seva fase occidental, i la seva peça central esdevé tant la interacció entre Occident i civilitzacions no occidentals, com la interacció entre civilitzacions no occidentals. En la política de les civilitzacions, els pobles i els governs de les civilitzacions no occidentals deixen de ser objectes de la història en tant que finalitat del colonialisme occidental, i conflueixen amb Occident com a motors i configuradors de la història.

LA NATURESA DE LES CIVILITZACIONS

Durant la Guerra Freda, el món estava dividit en el primer, el segon i el tercer món. Aquestes divisions ja no són pertinents. Avui té molt més sentit agrupar els països no en funció dels seus sistemes polítics i econòmics, o segons el seu nivell de desenvolupament econòmic, sinó més aviat per la seva cultura i civilització.

Què volem dir quan parlem d'una civilització? Una civilització és una entitat cultural. Pobles, regions, grups ètnics, nacionalitats, grups religiosos, tots tenen cultures distintes a nivells diferents d'heterogeneïtat cultural. La cultura d'un poble del sud d'Itàlia pot ser diferent de la d'un poble del nord d'Itàlia, però ambdós comparteixen una cultura italiana comuna que les distingeix dels pobles alemanys. Les comunitats europees, al seu torn, comparteixen trets culturals que les distingeixen de les comunitats àrabs o xineses. Tanmateix, els àrabs, els xinesos i els occidentals no formen part d'una entitat cultural més àmplia. Constitueixen civilitzacions. Així, doncs, una civilització és l'agrupament cultural de persones més gran i el nivell d'identitat cultural de persones més ampli, fora del nivell que distingeix els humans d'altres espècies. Es defineix tant per elements objectius comuns, com ara la llengua, la història, la religió, els costums, les institucions, com per l'autoidentificació subjectiva de les persones. Aquestes tenen nivells d'identitat: un resident a Roma pot definir-se a si mateix amb diversos graus d'intensitat com a romà, com a italià, com a catòlic, com a cristià, com a europeu, com a occidental. La civilització a què pertany és el nivell més ampli d'identificació amb el qual s'identifica profundament. Les persones poden redefinir –i de fet ho fan– les seves identitats i, com a resultat, la composició i els límits de les civilitzacions canvien.

Les civilitzacions poden incloure un gran nombre de persones, com succeeix a la Xina («una civilització que aparenta ser un estat», com diu Lucian Pye), o un nombre molt petit de persones, com ara els caribenys anglòfons. Una civilització pot incloure diversos estats nacionals, com succeeix en les civilitzacions occidental, llatinoamericana i àrab, o només una, com és el cas de la civilització japonesa. Òbviament, les civilitzacions es barregen i se solapen, i poden incloure subcivilitzacions. La civilització occidental té dues variants principals, l'europea i la nord-americana, i l'islam té les seves subdivisions àrab, turca i malaia. Tanmateix, les civilitzacions són entitats significatives, i per bé que les línies de fractura entre elles rarament són clares, són ben reals. Les civilitzacions són dinàmiques; creixen i decauen; es divideixen i es mesclen. I, com sap qualsevol estudiant d'història, les civilitzacions desapareixen i queden

enterrades en les sorres del temps.

Els occidentals tendeixen a veure els estats nacionals com els principals actors en els afers mundials. Tanmateix, només ha estat així durant pocs segles. Les passes més grans de la història humana es troben en la història de les civilitzacions. A *A Study of History*, Arnold Toynbee identificà 21 grans civilitzacions, de les que només en queden sis en el món contemporani.

¿PER QUÈ XOCARAN LES CIVILITZACIONS?

En el futur, la identitat de civilització esdevindrà cada cop més important, i el món estarà conformat en gran part per les interaccions entre set o vuit civilitzacions principals. Aquestes inclouen l'occidental, la confuciana, la japonesa, la islàmica, la hindú, l'eslavo-ortodoxa, la llatinoamericana i possiblement l'africana. Els conflictes més importants del futur tindran lloc al llarg de les línies de fractura que separen aquestes civilitzacions.

¿Per què succeirà això? En primer lloc, les diferències entre les civilitzacions no només són reals; són fonamentals. Les civilitzacions es diferencien entre si per la història, la llengua, la cultura, la tradició i, el més important de tot, la religió. Les persones de les diverses civilitzacions tenen visions diferents de les relacions entre Déu i l'home, entre individu i grup, entre ciutadà i estat, entre pares i fills, entre marit i muller; també tenen visions no coincidents de la importància relativa dels drets i les responsabilitats, la llibertat i l'autoritat, la igualtat i la jerarquia. Aquestes diferències són el producte de segles. No desapareixeran ràpidament. Són de bon tros més bàsiques que les diferències entre ideologies polítiques i règims polítics. Les diferències no impliquen necessàriament conflicte, i el conflicte no implica necessàriament violència. Tanmateix, en el curs dels segles, les diferències entre civilitzacions han generat els conflictes més llargs i més violents.

En segon lloc, el món està esdevenint un indret més petit. Les interaccions entre pobles de diferents civilitzacions augmenten; aquestes creixents interaccions intensifiquen la consciència de civilització, com també la percepció tant de les diferències existents entre civilitzacions com dels trets comuns en el si de cada civilització. La immigració nord-africana a França genera hostilitat entre els francesos i alhora ha augmentat la receptivitat envers la immigració de «bons» polonesos catòlics europeus. Els nord-americans reaccionen molt més negativament davant de la inversió japonesa que no pas davant d'inversions més importants del Canadà o de països europeus. De manera similar, com assenyala Donald Horowitz, «Un ibo pot ser [...] un *owerri ibo* o un *onitsha ibo* en el que era la regió oriental de Nigèria. A Lagos, és simplement un ibo. A Londres és un nigerià. A Nova York, és un africà.» Les interaccions entre pobles de civilitzacions distintes posen en relleu la consciència de civilització de la gent que, alhora, reforça les diferències i les antipaties que es troben, o se sol pensar que es troben, profundament arrelades en el passat històric.

En tercer lloc, els processos de modernització econòmica i de canvi social que s'estan produint a tot el món estan allunyant la gent d'antigues identitats locals. I també debiliten l'estat nacional en tant que font d'identitat. A gran part del món, la religió ha omplert aquest buit, sovint en forma de moviments que són qualificats de «fonamentalistes». Aquests moviments es troben en el cristianisme occidental, en el judaisme, el budisme i l'hinduisme, a més de l'Islam. A la majoria de països i de religions, les persones actives en els moviments fonamentalistes són joves universitaris, tècnics de classe mitjana, professionals i persones de negocis. George Weigel ha observat que «la dessecularització del món és un dels fets socials predominants de la vida de final del segle XX». El renaixement de la religió, «la revenja de Déu», com l'ha qualificat Gilles Kepel, proporciona una base a la identitat i al compromís que transcendeix els límits nacionals i uneix les civilitzacions.

En quart lloc, l'augment de la consciència de civilització es veu reforçat pel paper dual d'Occident. D'una banda, Occident està en l'apogeu del seu poder. Tanmateix, alhora i potser com a resultat, s'està produint entre les civilitzacions no occidentals un fenomen de retorn a les arrels. Cada cop més, se sent a parlar de tendències vers el replegament i l'«asiatització» del Japó, de la fi del llegat de Nehru i de la «hinduïtzació» de l'Índia, del fracàs de les idees occidentals de socialisme i nacionalisme i, per tant, la «reislamització» de l'Orient Mitjà, i ara d'un debat occidentalització contra russificació en el país de Boris Ieltsin. Un Occident en l'apogeu del seu poder s'enfronta a «no Occidents» que tenen cada vegada més el desig, la voluntat i els recursos per conformar el món de manera no occidental.

En el passat, les elits de les societats no occidentals estaven formades, en general, per les persones més compromeses amb Occident, que havien estat educades a Oxford, a la Sorbona o a Sandhurst i que havien absorbit les actituds i els valors occidentals. Alhora, el poble dels països no occidentals es mantenia sovint profundament impregnat de la cultura indígena. Ara, però, aquestes relacions s'estan invertint. En molts països no occidentals s'està produint una desoccidentalització i indigenització de les elits, alhora que cultures, estils i hàbits occidentals, normalment nord-americans, esdevenen més populars entre la majoria de la població.

En cinquè lloc, les característiques i diferències culturals són menys mutables i, per tant, més difícils de pactar i de resoldre que característiques i diferències polítiques i econòmiques. A l'antiga Unió Soviètica, els comunistes poden esdevenir demòcrates, els rics poden esdevenir pobres i els pobres rics, però els russos no poden esdevenir estonians i els àzeris no poden esdevenir armenis. En els conflictes de classe i ideològics, la pregunta clau era «a quin bàndol estàs?» i les persones podien escollir un bàndol (i ho feien) i podien canviar de bàndol (i també ho feien). En els conflictes entre civilitzacions, la pregunta és «què ets?» Això és quelcom donat que no pot ser canviat. I ja sabem que, des de Bòsnia fins al Caucas, passant pel Sudan, una resposta equivocada a aquesta pregunta pot significar una bala al cap. Encara més que l'etnicitat, la religió discrimina les persones de forma precisa i excloent. Es pot ser mig francès i mig àrab, i

fins es pot ser, alhora, ciutadà de dos països. Però és més difícil ser mig catòlic i mig musulmà.

Finalment, el regionalisme econòmic està creixent. Amb relació al comerç total, les proporcions del comerç d'àmbit intraregional van créixer, entre 1980 i 1989, del 51% al 59% a Europa, del 33% al 37% a l'Est asiàtic, i del 32% al 36% a Amèrica del Nord. La importància dels blocs econòmics regionals probablement continuarà creixent en el futur. D'una banda, el regionalisme econòmic que tingui èxit reforçarà la consciència de civilització. D'altra banda, el regionalisme econòmic només pot tenir èxit quan és arrelat en una civilització comuna. La Comunitat Europea es basa en els fonaments compartits de la cultura europea i de la cristiandat occidental. L'èxit del Tractat de Lliure Comerç Nord-americà depèn de la convergència, actualment en marxa, de les cultures mexicana, canadenc i nord-americana. El Japó, en canvi, té dificultats per crear una entitat econòmica comparable a l'Est d'Àsia, perquè el Japó és una societat i una civilització única en si mateixa. Per molt forts que siguin els lligams que el Japó pugui establir mitjançant el comerç i la inversió amb altres països del l'Est asiàtic, les seves diferències culturals amb aquests països inhibeixen i potser impossibiliten el foment d'una integració econòmica regional com les d'Europa i Amèrica del Nord.

En canvi, la cultura comuna està facilitant clarament la ràpida expansió de les relacions econòmiques entre la República Popular Xina i Hong Kong, Taiwan, Singapur i les altres comunitats xineses d'altres països asiàtics. Amb la fi de la Guerra Freda, els aspectes culturals comuns superen cada cop més les diferències ideològiques, i la Xina continental i Taiwan s'apropen. Si els aspectes culturals comuns són un pre-requisit per a la integració econòmica, és probable que en el futur el principal bloc econòmic de l'Est d'Àsia tingui la Xina com a centre. De fet, aquest bloc ja està naixent. Tal com Murray Weidenbaum ha observat:

Malgrat l'actual predomini japonès en la regió, l'economia d'Àsia en mans de xinesos està emergent ràpidament com un nou epicentre per a la indústria, el comerç i les finances. Aquesta àrea estratègica conté importants quantitats de tecnologia i de capacitat productiva (Taiwan), una perspicàcia extrema per als negocis, el comerç i els serveis (Hong Kong), una bona xarxa de comunicacions (Singapur), unes reserves de capital financer enormes (tots tres) i una quantitat de terra, recursos i mà d'obra molt gran (la Xina continental)... Des de Guangzhou fins a Singapur, des de Kuala Lumpur fins a Manila, aquesta xarxa influent –basada sovint en extensions dels clans tradicionals– ha estat descrita com la columna vertebral de l'economia de l'Est asiàtic.

La cultura i la religió també són la base de l'Organització per a la Cooperació Econòmica, que reuneix deu països musulmans no àrabs: Iran, Pakistan, Turquia, Azerbaidjan, Kazakhstan, Kirgizistan, Turkmenistan, Tadjikistan, Uzbekistan i Afganistan. Un dels impulsos per a la reactivació i l'expansió d'aquesta organització –fundada per Turquia, Pakistan i Iran als anys 60– va tenir lloc quan alguns dels líders d'aquests països van adonar-se que no tenien cap possibilitat de ser admesos a la Comunitat Europea. Igualment, el Caricom, el Mercat Comú d'Amèrica Central, i Mercosur es basen en fonaments culturals comuns. Tanmateix, els esforços per construir una entitat caribenya i centramericana més àmplia, que fes de pont entre anglosaxons i

llatins, han fracassat fins ara.

Com que la gent defineix la seva identitat en termes ètnics i religiosos, probablement veurà que hi ha una relació «nosaltres» contra «ells» entre ells mateixos i la gent d'una ètnia o religió diferent. La fi dels estats ideològicament definits a l'Europa de l'Est i a l'antiga Unió Soviètica fa possible que les identitats i les antipaties ètniques tradicionals comencin a manifestar-se. Les diferències culturals i religioses creen diferències en temes de política, com ara els drets humans, la immigració, el comerç i el medi ambient. La proximitat geogràfica origina reivindicacions territorials contraposades, des de Bòsnia fins a Mindanao. I, per damunt de tot, els esforços d'Occident per promoure els seus valors de democràcia i liberalisme com a valors universals, per mantenir el seu predomini militar, i per promoure els seus interessos econòmics, provoquen respostes contràries d'altres civilitzacions. Cada cop menys capaços de mobilitzar suport i de formar coalicions basades en la ideologia, els governs i els diversos grups intentaran cada cop més mobilitzar el suport apel·lant a la religió i a la identitat de civilització comunes.

Així, el xoc de civilitzacions té lloc a dos nivells. A un «micronivell», grups adjacents al llarg de les línies de fractura entre civilitzacions lluiten, sovint violentament, pel control del territori i de l'altre. A un «macronivell», estats de civilitzacions diferents rivalitzen per un poder militar i econòmic relatiu, lluiten pel control d'institucions internacionals i de terceres parts i, de forma competitiva, promouen els seus valors polítics i religiosos específics.

LES LÍNIES DE FRACTURA ENTRE CIVILITZACIONS

Les línies de fractura entre civilitzacions estan substituint els límits polítics i ideològics de la Guerra Freda com a punts de detonació de crisis i de vessaments de sang. La Guerra Freda va començar quan el Teló d'Acer va dividir Europa políticament i ideològicament. La Guerra Freda es va acabar amb la caiguda del Teló d'Acer. En desaparèixer la divisió ideològica d'Europa, ha reaparegut la divisió cultural d'Europa entre la cristiandat occidental, d'una banda, i la cristiandat ortodoxa i l'Islam de l'altra. La línia de fractura més important d'Europa, com ha suggerit William Wallace, podria molt bé ser el límit oriental de la cristiandat occidental a l'any 1500. Aquesta línia corre al llarg del que ara són les fronteres entre Finlàndia i Rússia, i entre els estats bàltics i Rússia, talla a través de Bielorússia i Ucraïna (tot separant la Ucraïna occidental, més catòlica, de la Ucraïna oriental ortodoxa), es desvia cap a l'oest separant Transilvània de la resta de Romania, i passa a través de Iugoslàvia, quasi exactament per la línia que ara separa Croàcia i Eslovènia de la resta de Iugoslàvia. En els Balcans aquesta línia coincideix amb la frontera històrica entre els imperis Habsburg i otomà. Els pobles al nord i a l'oest d'aquesta línia són protestants o catòlics; van compartir les experiències comunes de la història europea: el feudalisme, el Renaixement, la Reforma, la Il·lustració, la Revolució Francesa, la Revolució Industrial; en general, els països de l'oest gaudeixen d'una situació econòmica millor que la dels pobles de l'est; i ara poden desitjar comprometre's més i més en una economia europea comuna i

en la consolidació dels sistemes polítics democràtics. Els pobles que queden a l'est i al sud d'aquesta línia són ortodoxos o musulmans; històricament van pertànyer als imperis otomà o tsarista, i es van veure molt poc afectats pels esdeveniments rellevants que van tenir lloc a la resta d'Europa; en general, estan menys avançats econòmicament, i semblen molt menys inclinats a desenvolupar sistemes polítics democràtics estables. El Teló de Vellut de la cultura ha substituït el Teló d'Acer de la ideologia com a línia divisòria més important d'Europa. Tal com ho demostren els fets de Iugoslàvia, no és només una línia diferenciadora; també és, de vegades, una línia de conflicte sagnant.

El conflicte al llarg de la línia de fractura entre les civilitzacions occidental i islàmica ha estat actiu durant 1.300 anys. Després de la fundació de l'Islam, l'onada àrab i magrebina vers l'oest i el nord només es va aturar a Tours l'any 732. Des del segle XI fins al XIII, els croats van intentar portar, amb un èxit temporal, la cristiandat i el domini cristià a Terra Santa. Des dels segles XIV al XVII, els turcs otomans van capgirar l'equilibri, estengueren el seu imperi per l'Orient Mitjà i els Balcans, capturaren Constantinoble, i van assetjar Viena en dues ocasions. En el segle XIX i començament del XX, alhora que declinava el poder otomà, la Gran Bretanya, França i Itàlia van posar sota control occidental la major part del Nord d'Àfrica i de l'Orient Mitjà.

Després de la Segona Guerra Mundial, Occident, al seu torn, va començar a retirar-se; els imperis colonials van desaparèixer; primer va evidenciar-se el nacionalisme àrab, i després el fonamentalisme islàmic; Occident va esdevenir fortament dependent del països del Golf Pèrsic per a la seva energia; els països musulmans rics en petroli es van tornar rics en diners i, quan van voler, rics en armes. Van tenir lloc diferents guerres entre els àrabs i Israel (creat per Occident). França va mantenir un conflicte bèl·lic sagnant i implacable a Algèria durant la major part dels anys 1950; forces britàniques i franceses van envair Egipte l'any 1956; forces nord-americanes van anar al Líban l'any 1958; posteriorment, forces nord-americanes van retornar al Líban, van atacar Líbia i van implicar-se en diversos enfrontaments militars amb l'Iran; els terroristes àrabs i islàmics, amb el suport de, com a mínim, tres governs de l'Orient Mitjà, van utilitzar les armes dels febles, van posar bombes a avions i instal·lacions occidentals i van retenir hostatges occidentals. Aquesta guerra entre els àrabs i Occident va culminar l'any 1990, quan els Estats Units van enviar un impressionant exèrcit al Golf Pèrsic per defensar alguns països àrabs contra l'agressió d'un altre país àrab. Com a conseqüència, la planificació de l'OTAN està cada cop més orientada cap a les amenaces potencials i la inestabilitat al llarg de la seva «franja sud».

Aquesta interacció militar de segles entre Occident i l'Islam és poc probable que decaigui. Podria esdevenir més virulenta. La Guerra del Golf va fer que alguns àrabs se sentissin orgullosos del fet que Saddam Hussein hagués atacat Israel i hagués plantat cara a Occident. També va fer que molts se sentissin humiliats i ressentits per la presència militar d'Occident al Golf Pèrsic, per l'acaparador predomini militar occidental i per la seva aparent incapacitat per conformar el seu propi destí. Molts països àrabs, a més dels exportadors de petroli, estan assolint nivells de desenvolupament econòmic i social en què les formes autocràtiques de govern es tornen

inadequades, i en què els esforços per introduir la democràcia esdevenen més enèrgics. Ja s'han produït algunes obertures en els sistemes polítics àrabs. Els principals beneficiaris d'aquestes obertures han estat els moviments islàmics. Dit breument, en el món àrab, la democràcia occidental enforteix les forces polítiques antioccidentals. Pot ser que es tracti d'un fenomen passatger, però complica de segur les relacions entre els països islàmics i Occident.

La demografia també complica aquestes relacions. El creixement espectacular de la població als països àrabs, especialment al nord d'Àfrica, ha dut a un creixement de la migració vers l'Europa Occidental. El moviment dins d'Europa Occidental cap a una minimització de les fronteres interiors ha aguditzat les sensibilitats polítiques respecte d'aquest fenomen. A Itàlia, França i Alemanya el racisme és cada cop més palès, i les reaccions polítiques i la violència contra els immigrants àrabs i turcs han esdevingut més intenses i més generalitzades des del 1990.

La interacció entre l'islam i Occident és vista per ambdues bandes com un xoc entre civilitzacions. La «propera confrontació» d'Occident, observa M. J. Akbar, un autor indi musulmà, «segur que vindrà del món islàmic. La lluita per un nou ordre mundial començarà en l'àmbit de les nacions islàmiques, des del Magreb fins al Pakistan». Bernard Lewis arriba a una conclusió semblant:

Estem afrontant un estat d'ànim i un moviment que superen de bon tros el nivell dels problemes i de les polítiques i dels governs que les defensen. Això no és res més que un xoc de civilitzacions: la reacció potser irracional però certament històrica d'un antic rival contra la nostra herència judeocristiana, el nostre present secular i l'expansió mundial d'aquests dos factors. (2)

Històricament, l'altra gran interacció antagonista de la civilització islàmica àrab ha estat amb els pobles negres del sud, pagans, animistes i ara, cada cop més, cristians. En el passat, aquest antagonisme era personificat en la imatge dels tractants d'esclaus àrabs i en els esclaus negres. Aquesta interacció ha quedat reflectida en la guerra civil que està tenint lloc al Sudan entre àrabs i negres, la lluita al Txad entre els insurrectes recolzats per Líbia i el govern, les tensions entre cristians ortodoxos i musulmans a la Banya d'Àfrica, i els conflictes polítics, les revoltes periòdiques i la violència comunal entre musulmans i cristians a Nigèria. És probable que la modernització d'Àfrica i l'extensió del cristianisme incrementin les probabilitats de violència al llarg d'aquesta línia de fractura. Simptomàtic d'aquesta intensificació del conflicte és el discurs que el Papa Joan Pau II va fer a Khartum el febrer de 1993, en què ataca les accions del govern islamista del Sudan contra la minoria cristiana del país.

A la frontera nord de l'Islam, han esclatat cada cop més conflictes entre pobles ortodoxos i musulmans, incloent la carnisseria de Bòsnia i Sarajevo, la violència latent entre serbis i albanesos, les delicades relacions entre els búlgars i la seva minoria turca, la violència entre ossets i inguixos, la incessant matança entre armenis i àzeris, les tenses relacions entre els russos i els musulmans a l'Àsia central, i el desplegament de tropes russes per protegir els interessos

russos al Caucas i a l'Àsia central. La religió reforça el ressorgiment de les identitats ètniques i revifa les pors russes sobre la seguretat de les seves fronteres del sud. Archie Roosevelt expressa molt bé aquesta preocupació:

Gran part de la història russa té a veure amb la lluita entre els eslaus i els pobles turcs de les seves fronteres, lluita que data de quan va fundar-se l'estat rus fa més de 1.000 anys. En la confrontació mil·lenària dels eslaus amb els seus veïns de l'est es troba la clau per entendre no tan sols la història russa, sinó també el caràcter rus. Per entendre la realitat russa actual, hom ha de tenir una idea clara del gran grup ètnic turc que ha preocupat els russos durant segles. (3)

A l'Àsia, el conflicte entre civilitzacions està fortament arrelat en altres indrets. El xoc històric entre musulmans i hindús en el subcontinent es manifesta actualment no solament en la rivalitat entre el Pakistan i l'Índia, sinó també en l'augment dels conflictes religiosos, dins l'Índia, entre grups hindús cada vegada més militants i la important minoria musulmana. La destrucció de la mesquita d'Ayodhya el desembre de 1992 va posar d'actualitat el debat sobre si l'Índia continuarà sent un estat democràtic secularitzat o si esdevindrà un estat hindú. A l'est d'Àsia, la Xina té disputes territorials greus amb la major part dels seus veïns. Ha seguit una política implacable envers el poble budista del Tibet, i està seguint una política cada cop més brutal envers la seva minoria turco-musulmana. Amb la fi de la Guerra Freda, les diferències subjacents entre la Xina i els Estats Units s'han reafirmat en àrees com ara els drets humans, el comerç i la proliferació d'armes. No sembla pas que aquestes diferències hagin de minvar. Tal com Deng Xiaoping va afirmar l'any 1991, una «nova guerra freda» s'està produint entre la Xina i els Estats Units.

La mateixa frase ha estat aplicada a les cada cop més dificultoses relacions entre el Japó i els Estats Units. En aquest cas, la diferència cultural agreuja el conflicte econòmic. Persones de cada bàndol al·leguen racisme per part de les persones de l'altre, però en el bàndol nord-americà, almenys, les antipaties no són racials sinó culturals. Els valors bàsics, les actituds, les pautes de comportament d'ambdues societats difícilment podrien ser més diferents. Els afers econòmics entre els Estats Units i Europa no són menys greus que els que hi ha entre els Estats Units i el Japó, però no tenen la mateixa rellevància política ni la mateixa intensitat emocional ja que hi ha moltes menys diferències entre les cultures nord-americana i europea que entre les civilitzacions nord-americana i japonesa.

Les interaccions entre civilitzacions varien molt quant a la mesura en què és probable que estiguin caracteritzades per la violència. La competitivitat econòmica predomina clarament entre les subcivilitzacions occidentals nord-americana i europea, i entre ambdues i el Japó. Tanmateix, la proliferació del conflicte ètnic en el continent eurasiàtic, amb el cas extrem de la «neteja ètnica», no ha estat totalment aleatòria. El conflicte ètnic ha estat més freqüent i més violent entre grups que pertanyen a civilitzacions diferents. A Euràsia, les grans línies de fractura històrica entre les civilitzacions són un cop més en flames. Això és especialment cert al llarg de les fronteres del bloc islàmic de nacions que formen la mitja lluna que va des de la Banya d'Àfrica

fins a l'Àsia central. La violència també té lloc entre musulmans i serbis ortodoxos als Balcans, entre musulmans i jueus a Israel, entre musulmans i hindús a l'Índia, entre musulmans i budistes a Birmània, i entre musulmans i catòlics a les Filipines. L'Islam té fronteres sagnants.

REAGRUPAMENT DE CIVILITZACIONS: LA SÍNDROME DEL PAÍS PARENT

Grups o estats que pertanyen a una civilització que esdevé implicada en una guerra amb gent d'una civilització diferent intenten, d'una manera natural, aconseguir suport d'altres membres de la seva pròpia civilització. A mesura que el món posterior a la Guerra Freda va evolucionant, la comunitat de civilització, allò que H.D.S. Greenway anomena la síndrome del «país parent», està substituint les consideracions d'ideologia política i del tradicional equilibri de poder com a base principal per a la cooperació i les coalicions. Es pot veure com aquest fenomen sorgeix gradualment en els conflictes posteriors a la Guerra Freda no del Golf Pèrsic, del Caucas i de Bòsnia. Cap d'aquests conflictes no ha estat una guerra a gran escala entre civilitzacions, però cadascun ha implicat alguns elements de reagrupament de civilitzacions que semblaven esdevenir més importants a mesura que el conflicte continuava i que poden oferir una mostra del que pot passar en el futur.

En primer lloc, a la Guerra del Golf, un estat àrab va envair-ne un altre i després va lluitar contra una coalició d'estats àrabs, occidentals i altres. Tot i que només alguns governs musulmans van donar suport obertament a Saddam Hussein, un gran nombre d'individus de les elits àrabs van animar-lo en privat i Saddam va esdevenir molt popular en amplis sectors de les multituds àrabs. Els moviments fonamentalistes islàmics van donar unànimement suport a l'Iraq, més que no pas els governs defensats per països occidentals, com ara Kuwait i l'Aràbia Saudita. Renunciant al nacionalisme àrab, Saddam Hussein invocà explícitament una crida islàmica. Ell i els seus aliats van intentar de definir la guerra com una guerra entre civilitzacions. «No és pas el món contra l'Iraq», va dir Safar Al-Hawali, degà d'estudis islàmics a la Universitat Umm Al-Qura de la Meca, en una gravació que va circular pertot arreu. «És Occident contra l'Islam.» Tot ignorant la rivalitat entre l'Iran i l'Iraq, el principal líder religiós iranià, Ayatollah Ali Khamenei, va fer una crida a la guerra santa contra Occident: «La lluita contra l'agressió nord-americana, la seva avidesa, els seus plans i la seva política serà entesa com a *jihad*, i qualsevol persona que resulti morta en aquest camí és un màrtir.» «Això és una guerra», va dir el rei Hussein de Jordània, «contra tots els àrabs i tots els musulmans i no solament contra l'Iraq».

El reagrupament d'importants sectors de les elits i de la població àrab per recolzar Saddam Hussein va fer que els governs àrabs de la coalició anti-Iraq moderessin les seves activitats i suavitzessin les seves declaracions públiques. Els governs àrabs van oposar-se o es van distanciar dels posteriors esforços occidentals per pressionar l'Iraq, com l'aplicació d'una zona d'exclusió aèria l'estiu del 1992 i el bombardeig de l'Iraq el gener del 1993. La coalició anti-Iraq occidental-soviètico-turco-àrab de 1990 quasi va esdevenir, l'any 1993, una coalició de només

Occident i Kuwait contra l'Iraq.

Els musulmans van posar en contrast les accions occidentals contra l'Iraq amb el fracàs occidental per protegir els bosnians contra els serbis i per imposar sancions a Israel per violar les resolucions de les Nacions Unides. Occident, van al·legar, estava utilitzant una doble mesura: hom aplica una mesura als països parents i una altra mesura a la resta de països.

En segon lloc, la síndrome del país parent també va aparèixer en alguns conflictes de l'antiga Unió Soviètica. Els èxits militars armenis de 1992 i 1993 van estimular Turquia a donar cada cop més suport als seus germans de religió, d'ètnia i de llengua de l'Azerbaidjan. «Tenim un sentiment de nació turca, els mateixos sentiments que els àzeris», va dir un oficial turc l'any 1992. «Estem sota pressió. Els nostres diaris estan plens de fotografies d'atrocitats i ens pregunten si de debò encara volem continuar la nostra política de neutralitat. Potser hauríem de mostrar a Armènia que hi ha una gran Turquia a la regió.» El president Turgut Ozal hi estava d'acord, tot observant que Turquia hauria almenys «d'espantar una miqueta els armenis.» Turquia –Ozal amenaçà altra vegada l'any 1993– «mostraria els seus ullals.» Avions de la força aèria turca van fer vols de reconeixement al llarg de la frontera armènia; Turquia va aturar el transport d'aliments i els vols amb destinació a Armènia; i Turquia i l'Iran van anunciar que no acceptarien el desmembrament de l'Azerbaidjan. Durant els seus últims anys d'existència, el govern soviètic va donar suport a l'Azerbaidjan perquè el seu govern estava dominat per antics comunistes. Tanmateix, amb la fi de la Unió Soviètica, les consideracions polítiques van donar pas a consideracions religioses. Tropes russes van lluitar al costat dels armenis i l'Azerbaidjan va acusar el «govern rus de donar un gir de 180 graus» per donar suport a l'Armènia cristiana.

En tercer lloc, pel que fa a la lluita a l'antiga Iugoslàvia, el públic occidental ha manifestat simpatia i suport vers els musulmans bosnians i pels horrors que han patit a mans dels serbis. Tanmateix, s'ha mostrat relativament poca preocupació pels atacs croats als musulmans i per la seva participació al desmembrament de Bòsnia-Hercegovina. En les primeres fases de la desintegració iugoslava, Alemanya, en un desplegament inusual d'iniciativa i de força diplomàtiques, va induir els altres onze membres de la Comunitat Europea a seguir el seu exemple de reconèixer Eslovènia i Croàcia. Com a resultat de la determinació del Papa de donar un ferm suport als dos països catòlics, el Vaticà va atorgar el seu reconeixement fins i tot abans que ho fes la Comunitat Europea. Els Estats Units van seguir l'exemple europeu. D'aquesta manera, els principals actors de la civilització occidental van replegar-se darrere dels seus correligionaris. Posteriorment, es va saber que Croàcia estava rebent importants quantitats d'armes de països centreeuropeus i d'altres països occidentals. El govern de Boris Ieltsin, d'altra banda, va intentar seguir un camí intermedi que fos comprensiu amb els serbis, que són ortodoxos, però que no indisposés Rússia amb Occident. Tanmateix, els grups conservadors i nacionalistes russos, incloent-hi molts membres del Parlament, van atacar el govern per no ser més clar en el seu suport als serbis. A començaments del 1993, sembla que alguns centenars de russos estaven lluitant amb les forces sèrbies, i circulaven rumors sobre subministrament d'armes

russes a Sèrbia.

Els governs i grups islàmics, d'altra banda, van retreure a Occident que no ajudés als bosnians. Els líders iranians van incitar als musulmans de tots els països a proporcionar ajuda a Bòsnia; tot violant l'embargament d'armes de les Nacions Unides, l'Iran va proveir d'armes i homes els bosnians; grups libanesos sostinguts per l'Iran van enviar guerrilles per entrenar i organitzar les forces bosnianes. L'any 1993, es va tenir notícia que 4.000 musulmans procedents de més de dues dotzenes de països islàmics estaven lluitant a Bòsnia. Els governs d'Aràbia Saudita i d'altres països van ser sotmesos a la pressió creixent dels grups fonamentalistes de les seves pròpies societats per a que concedissin un suport més decidit als bosnians. A final del 1992, es comentava que Aràbia Saudita havia aportat considerables fons per a la compra d'armes i provisions per als bosnians, els quals van augmentar de forma significativa el seu potencial militar respecte dels serbis.

Als anys trenta, la Guerra Civil espanyola va provocar la intervenció de països que políticament eren feixistes, comunistes i democràtics. Als anys noranta, el conflicte iugoslau està provocant la intervenció de països que són musulmans, ortodoxos i cristians occidentals. Aquest paral·lelisme no ha passat desapercebut. «La guerra a Bòsnia-Hercegovina ha esdevingut l'equivalent emocional de la lluita contra el feixisme a la Guerra Civil espanyola», va observar un periodista saudita. «Aquells que hi han mort són considerats màrtirs que han intentat salvar els seus companys musulmans.»

També hi haurà conflictes i violència entre estats i grups d'una mateixa civilització. És probable, però, que aquests conflictes siguin menys intensos i s'estenguin menys que els conflictes entre civilitzacions. El fet de tenir en comú la pertinença a una civilització comuna redueix la probabilitat de violència en situacions en què, altrament, podria donar-se. Els anys 1991 i 1992, molta gent s'alarmà davant la possibilitat d'un conflicte violent entre Rússia i Ucraïna a causa de territoris (especialment Crimea), la flota del Mar Negre, les armes nuclears i qüestions econòmiques. Tanmateix, si el que compta és la civilització, la probabilitat que hi hagi violència entre ucraïnesos i russos hauria de ser petita. Són dos pobles eslaus, principalment ortodoxos, que han mantingut una estreta relació mútua durant segles. A començament del 1993, malgrat els motius per al conflicte, els líders dels dos països estaven negociant i apaivagant els problemes existents entre els dos estats. Tot i que s'han donat lluites greus entre musulmans i cristians en altres indrets de l'antiga Unió Soviètica, i molta tensió i fins i tot lluita entre cristians occidentals i ortodoxos en els estats bàltics, virtualment no s'ha donat cap violència entre russos i ucraïnesos.

Fins ara, el reagrupament de civilitzacions ha estat limitat, però ha anat creixent, i és clar que té potencial per propagar-se molt més. Mentre continuaven els conflictes al Golf Pèrsic, al Caucas i a Bòsnia, les posicions de les nacions i les divisions entre elles van tenir lloc, cada cop més, al llarg dels límits entre civilitzacions. Els polítics populistes, els líders religiosos i els mitjans de comunicació han vist en aquest fenomen un mitjà eficaç per mobilitzar el suport de les masses i

per pressionar governs indecisos. En els propers anys, els conflictes locals amb més probabilitat d'esdevenir guerres importants seran aquells que, com a Bòsnia i al Caucas, es trobin al llarg de les línies de fractura entre civilitzacions. La propera guerra mundial, si és que n'hi ha una, serà una guerra entre civilitzacions.

OCCIDENT CONTRA ELS ALTRES

Occident és avui en un punt màxim de poder respecte d'altres civilitzacions. La seva superpotència oponent ha desaparegut del mapa. El conflicte militar entre estats occidentals és impensable, i el poder militar occidental no té rival. A banda del Japó, Occident no té cap altre contrincant econòmic. Domina les institucions polítiques i de defensa internacionals i, amb el Japó, les institucions econòmiques internacionals. Els afers polítics i de defensa mundials són resolts amb eficàcia per un consell format pels Estats Units, la Gran Bretanya i França, i els afers econòmics per un consell format pels Estats Units, Alemanya i el Japó. Tots aquests països mantenen unes relacions extraordinàriament estretes, amb l'exclusió de països menors i majoritàriament no occidentals. Les decisions preses al Consell de Seguretat de les Nacions Unides o en el Fons Monetari Internacional que reflecteixen els interessos d'Occident són presentades al món com el reflex dels desitjos de la comunitat internacional. La mateixa frase «la comunitat internacional» ha esdevingut el nom col·lectiu eufemístic (que substitueix el de «Món Lliure») per donar legitimitat mundial a les accions que responen a interessos dels Estats Units i d'altres potències occidentals. (4) Mitjançant el FMI i altres institucions econòmiques internacionals, Occident promou els seus interessos econòmics i imposa a altres nacions les polítiques econòmiques que considera apropiades. A qualsevol enquesta realitzada entre pobles no occidentals, el FMI obtindria indubtablement l'aprovació dels ministres de finances i de poques persones més, però aconseguiria una valoració aclaparadorament desfavorable de la resta de la població, que estaria d'acord amb la caracterització que Georgy Arbatov fa dels alts funcionaris del FMI com a «neobolxevics a qui encanta expropiar els diners dels altres, tot imposant normes alienes i no democràtiques de conducta econòmica i política, i suprimint la llibertat econòmica».

El domini occidental del Consell de Seguretat de l'ONU i de les seves decisions, temperat només per l'abstenció ocasional de la Xina, va fer possible que l'ONU legitimés l'ús occidental de la força per treure l'Iraq de Kuwait, i per eliminar les sofisticades armes d'Iraq i la seva capacitat per produir aquestes armes. També va fer possible una acció sense precedents dels Estats Units, Gran Bretanya i França, que van fer que el Consell de Seguretat reclamés a Líbia l'entrega dels sospitosos d'haver col·locat una bomba en un avió de la companyia Pan Am i imposés sancions posteriorment, quan Líbia va negar-s'hi. Després de derrotar l'exèrcit àrab més gran, Occident no va dubtar a estendre la seva influència per tot el món àrab. De fet, Occident està utilitzant les institucions internacionals, el poder militar i els recursos econòmics per governar el món de manera que es mantingui el predomini occidental, es protegeixin els interessos occidentals i es

promoguin els valors polítics i econòmics occidentals.

Aquesta és almenys la manera com veuen el nou món els no occidentals i, de fet, hi ha una part important de veritat en el seu punt de vista. Les diferències de poder i les lluites per aconseguir poder militar, econòmic i institucional són, doncs, una font de conflictes entre Occident i altres civilitzacions. Diferències culturals, és a dir, en valors i creences bàsiques, són una segona font de conflictes. V.S. Naipaul ha argumentat que la civilització occidental és la «civilització universal» que «encaixa a tots els homes». A un nivell superficial, una part important de la cultura occidental ha impregnat realment la resta del món. Tanmateix, a un nivell més fonamental, els conceptes occidentals difereixen essencialment d'aquells que prevalen a altres civilitzacions. Les idees occidentals d'individualisme, liberalisme, constitucionalisme, drets humans, igualtat, llibertat, estat de dret, democràcia, mercats lliures, separació d'església i estat tenen, sovint, poc ressò a les cultures islàmica, confuciana, japonesa, hindú, budista o ortodoxa. Ans al contrari, els esforços occidentals per propagar aquestes idees produeixen una reacció contra «l'imperialisme dels drets humans» i una reafirmació dels valors indígenes, com es pot veure en el recolzament de les generacions més joves al fonamentalisme religiós en les cultures no occidentals. La mateixa noció que podria haver-hi una «civilització universal» és una idea occidental, directament renyida amb el particularisme de la majoria de les societats asiàtiques i amb el seu èmfasi en allò que distingeix un poble d'un altre. En efecte, l'autor d'una avaluació de 100 estudis comparatius dels valors de diverses societats va concloure que «els valors que són més importants a Occident són els menys importants a la resta del món». (5) En l'àmbit polític, òbviament, on són més manifestes aquestes diferències és en els esforços dels Estats Units i d'altres potències occidentals per induir altres pobles a adoptar idees occidentals pel que fa a la democràcia i als drets humans. El règim democràtic modern va tenir el seu origen a Occident. Quan s'ha desenvolupat en societats no occidentals, ha estat habitualment el producte del colonialisme o de la imposició occidentals.

És probable que, en el futur, l'eix central de la política mundial sigui, segons l'expressió de Kishore Mahbubani, el conflicte entre «Occident i els altres» i les respostes de les civilitzacions no occidentals al poder i als valors occidentals». (6) Generalment, aquestes respostes adopten tres formes diferents, o una combinació de totes tres. A un extrem, els estats no occidentals poden intentar seguir el camí de l'aïllament, com ara Birmània i Corea del Nord, incomunicant les seves societats de la penetració o la «corrupció» d'Occident i, en realitat, decidir no participar en la comunitat internacional dominada per Occident. Els costos d'aquest capteniment, però, són alts i pocs estats l'han seguit de manera exclusiva. Una segona alternativa, l'equivalent al «pujar-se al tren» (*band-wagoning*) en la teoria de les relacions internacionals, és intentar unir-se a Occident i acceptar els seus valors i institucions. La tercera alternativa és intentar «contrapesar» Occident tot desenvolupant el propi poder econòmic i militar i cooperant amb altres societats no occidentals contra Occident, alhora que es preserven els valors i les institucions indígenes; ras i curt, modernitzar-se sense occidentalitzar-se.

ELS PAÏSOS ESCINDITS

En el futur, mentre els pobles es diferencien entre si per la seva civilització, els països amb un gran nombre d'habitants de civilitzacions diferents, com ara la Unió Soviètica i Iugoslàvia, són candidats al desmembrament. Altres països tenen un nivell raonable d'homogeneïtat cultural, però es troben dividits per la qüestió de si la seva societat pertany a una civilització o a una altra: són països escindits. Típicament, els seus líders desitgen seguir una estratègia de «pujar-se al tren» i fer que els seus països siguin membres d'Occident; però la història, la cultura i les tradicions dels seus països no són occidentals. Turquia és el país escindit més obvi i prototípic. Els líders turcs de finals del segle XX han seguit la tradició d'Atatürk i han definit Turquia com un estat nacional occidental, secular i modern. Van aliar Turquia amb Occident a l'OTAN i a la Guerra del Golf; van sol·licitar ser membres de la Comunitat Europea. Alhora, però, certs elements de la societat turca han donat suport al renaixement islàmic i han argumentat que Turquia és fonamentalment una societat musulmana de l'Orient Mitjà. A més, tot i que l'elit turca ha definit el país com una societat occidental, l'elit d'Occident es nega a acceptar Turquia com a tal. Turquia no esdevindrà un membre de la Comunitat Europea, i la raó real, com va dir el president Ozal, «és que nosaltres som musulmans i ells són cristians, i això no ho diuen». Havent rebutjat La Meca, i havent estat rebutjats per Brussel·les després, cap on pot mirar Turquia? Tashkent pot ser la resposta. La fi de la Unió Soviètica dona a Turquia l'oportunitat d'esdevenir el líder d'una revifada civilització turca que inclouria set països, des de la frontera de Grècia a la de Xina. Encoratjada per Occident, Turquia està fent immensos esforços per construir-se aquesta nova identitat.

Durant l'última dècada, Mèxic ha assumit una posició en certa forma semblant a la de Turquia. De la mateixa manera que Turquia abandonà la seva històrica oposició a Europa i intentà unir-s'hi, Mèxic ha deixat de definir-se per la seva oposició als Estats Units i està intentant, en canvi, imitar els Estats Units i unir-se a aquest país a través del Tractat de Lliure Comerç Nord-americà. Els líders mexicans estan treballant de ple en la gran tasca de redefinir la identitat mexicana i han introduït reformes econòmiques fonamentals que, amb el temps, comportaran canvis polítics també fonamentals. L'any 1991, un alt conseller del president Carlos Salinas de Gortari va descriure'm detalladament tots els canvis que el govern estava duent a terme. Quan va acabar, vaig dir-li: «Això és molt impressionant. Em sembla que bàsicament vostès volen canviar Mèxic i fer-ne un país nord-americà en comptes de llatinoamericà». Em va mirar astorat i exclamà: «Exactament! Això és precisament el que estem intentant de fer però, per descomptat, mai no podríem dir-ho públicament». Tal com el seu comentari indica, a Mèxic com a Turquia, elements significatius de la societat es resisteixen a la redefinició de la identitat del seu país. A Turquia, uns líders de tendència europeïsta han de tenir detalls amb l'Islam (el pelegrinatge d'Ozal a la Meca); també els líders que comparteixen una orientació nord-americana de Mèxic han de tenir detalls amb aquells que tenen Mèxic per un país llatinoamericà (la cimera iberoamericana de Salinas a Guadalajara).

Històricament, Turquia ha estat el país més profundament escindit. Per als Estats Units, Mèxic és el país escindit més proper. A escala mundial, el país escindit més important és Rússia. La qüestió sobre si Rússia és part d'Occident o el líder d'una civilització diferent eslavo-ortodoxa ha estat una qüestió recurrent en la història de Rússia. Aquest tema va quedar amagat per la victòria comunista a Rússia, que importà una ideologia occidental, l'adaptà a la situació russa i després amenaçà Occident en nom d'aquella ideologia. La dominació del comunisme va silenciar el debat històric occidentalització *versus* russificació. Desacreditat el comunisme, els russos s'enfronten novament a aquesta qüestió.

El president Ieltsin està adoptant els principis i els objectius occidentals, tot intentant de fer de Rússia un país «normal» i part d'Occident. Tanmateix, tant l'elit russa com el poble rus estan dividits respecte a aquest tema. Entre els dissidents més moderats, Sergei Stankevich argumenta que Rússia hauria de rebutjar el camí «atlantista», que la duria «a esdevenir europea, part de l'economia mundial d'una forma ràpida i organitzada, el vuitè membre dels Set i a posar un èmfasi especial en Alemanya i els Estats Units com a membres dominants de l'Aliança Atlàntica». Alhora que rebutja una política exclusivament euroasiàtica, Stankevich argumenta que Rússia hauria de donar prioritat a la protecció dels russos en altres països, emfasitzar les seves connexions turques i musulmanes, i promoure «una considerable redistribució dels nostres recursos, opcions, lligams, i dels nostres interessos a favor d'Àsia, de la direcció oriental». Persones que comparteixen aquesta orientació critiquen Ieltsin per subordinar els interessos de Rússia als d'Occident, per reduir la força militar russa, per no donar suport als amics tradicionals com ara Sèrbia i per dur a terme la reforma política i econòmica de forma humiliant per al poble rus. Representativa d'aquestes idees és la nova popularitat de les idees de Petr Savitsky, el qual als anys 1920 argumentà que Rússia constituïa una civilització euroasiàtica única. (7) Opositors més extremistes expressen molt més obertament punts de vista nacionalistes, antioccidentals i antisemítics, i pressionen Rússia perquè torni a desenvolupar la seva força militar i perquè estableixi relacions més properes amb la Xina i els països musulmans. El poble rus està tan dividit com la seva elit. Un estudi d'opinió a la Rússia europea dut a terme a la primavera de 1992 revelà que un 40% de la població tenia una actitud positiva respecte a Occident, mentre que un 36% hi tenia una actitud negativa. Tal com ho ha estat durant gran part de la seva història, la Rússia de l'inici dels anys noranta continua essent un país escindit.

Per poder redefinir la seva identitat com a civilització, un país escindit ha de complir tres condicions. Primer, la seva elit política i econòmica generalment ha de donar suport i s'ha de sentir entusiasta respecte d'aquesta tendència. En segon lloc, la seva població ha d'estar d'acord amb la redefinició. En tercer lloc, els grups dominants de la civilització receptora han d'estar desitjosos de rebre els que s'han redefinit. Totes tres condicions existeixen en gran part en el cas de Mèxic. Les dues primeres condicions es donen en gran part en el cas de Turquia. No és clar, en canvi, que cap de les condicions s'acompleixi pel que fa a la unió de Rússia a Occident. El conflicte entre democràcia liberal i marxisme-leninisme va ser entre ideologies, les quals, malgrat

les seves diferències més fonamentals, ostensiblement compartien uns objectius últims de llibertat, igualtat i prosperitat. Una Rússia tradicional, autoritària i nacionalista podria tenir uns objectius bastant diferents. Un demòcrata occidental podria dur un debat intel·lectual amb un marxista soviètic. Però això fóra virtualment impossible amb un tradicionalista rus. Si la població russa, alhora que deixa de comportar-se com a marxista, rebutja la democràcia liberal i comença a comportar-se com a russa però no com a occidental, les relacions entre Rússia i Occident podrien esdevenir una altra cop distants i conflictives. (8)

LA CONNEXIÓ CONFUCIANO-ISLÀMICA

Els obstacles que els països no occidentals troben quan volen unir-se a Occident varien considerablement. Són menys greus per als països llatinoamericans i d'Europa de l'Est. Són més greus per als països ortodoxos de l'antiga Unió Soviètica. Encara ho són més per a les societats musulmanes, confucianes, hindús i budistes. El Japó s'ha dotat a sí mateix d'una posició única com a membre associat d'Occident: està a Occident en alguns aspectes, però clarament no hi està en altres dimensions importants. Aquells països que per raó de cultura i poder no volen o no poden unir-se a Occident competeixen amb Occident tot desenvolupant el seu poder econòmic, militar i polític. Ho fan mitjançant el foment del seu desenvolupament intern i de la cooperació amb altres països no occidentals. El cas més destacable d'aquest tipus de cooperació el trobem en la connexió confuciano-islàmica que ha sorgit per amenaçar els interessos, els valors i el poder occidentals.

Gairebé sense excepció, els països occidentals estan reduint el seu poder militar; així està succeint a Rússia sota el lideratge de Ieltsin. Tanmateix, la Xina, Corea del Nord i diversos estats de l'Orient Mitjà estan ampliant significativament la seva capacitat militar. Ho fan mitjançant la importació d'armes d'origen occidental i no occidental, i mitjançant el desenvolupament d'indústries d'armament locals. Una conseqüència d'això és l'aparició del que Charles Krauthammer ha anomenat «estats armats», que no són estats occidentals. Una altra conseqüència és la redefinició del control d'armament, que és un concepte i un objectiu occidental. Durant la Guerra Freda, el primer objectiu del control d'armament era establir un equilibri militar estable entre els Estats Units i els seus aliats, i la Unió Soviètica i els seus aliats. En el món posterior a la Guerra Freda, el primer objectiu del control d'armament és evitar el desenvolupament de societats no occidentals amb capacitat militar que puguin amenaçar els interessos occidentals. Occident intenta fer això mitjançant acords internacionals, pressió econòmica i controls sobre la transferència d'armes i de tecnologia d'armament.

El conflicte entre Occident i els estats confuciano-islàmics se centra en gran part, per bé que no únicament, en les armes nuclears, químiques i biològiques, els míssils balístics i altres mitjans sofisticats de llençar-los, i en els sistemes de guia, informació i altres mitjans electrònics d'assolir aquest objectiu. Occident promou la no proliferació d'armes com a norma universal, i els tractats

de no-proliferaçió i les inspeccions com a maneres de dur a la pràctica aquesta norma. També amenaça amb una varietat de sancions a aquells que promouen la propagació d'armes sofisticades i proposa alguns beneficis per a aquells que no ho facin. L'atenció d'Occident se centra, naturalment, en les nacions que li són realment o potencialment hostils.

Les nacions no occidentals, d'altra banda, afirmen el seu dret a adquirir i desplegar qualsevol arma que ells considerin necessària per a la seva seguretat. També han assumit del tot la veritat que hi ha en la resposta del ministre indi de defensa, quan se li va preguntar quina lliçó havia après de la Guerra del Golf: «No lluitis contra els Estats Units si no tens armes nuclears». Armes nuclears, armes químiques i míssils són considerats, probablement de manera errònia, com un empat potencial amb la superior potència convencional occidental. La Xina, evidentment, ja té armes nuclears; el Pakistan i l'Índia tenen la capacitat de desplegar-ne. Sembla que Corea del Nord, l'Iran, l'Iraq, Líbia i Algèria estan intentant d'aconseguir-les. Un alt funcionari iranià ha declarat que tots els estats musulmans haurien de comprar armes nuclears, i l'any 1988, va informar-se que el president de l'Iran va fer una crida al desenvolupament «d'armes ofensives i defensives químiques, biològiques i radiològiques».

D'una importància cabdal per al desenvolupament de la capacitat militar antioccidental és el creixement constant de la potència militar xinesa i dels seus mitjans per crear aquesta potència militar. Encoratjada pel seu espectacular desenvolupament econòmic, la Xina està incrementant ràpidament la despesa militar i progressant amb fermesa en la modernització de les seves forces armades. Està comprant armes dels antics estats soviètics; està desenvolupant míssils de llarg abast; l'any 1992, va provar un giny nuclear d'una megatona. Està desenvolupant la capacitat de projecció de la seva potència, adquirint tecnologia pel reabastiment aeri i intentant comprar un portaavions. El seu creixement militar i la seva afirmació com a estat sobirà sobre el mar de la Xina meridional està provocant una cursa armamentística multilateral en aquella regió de l'est d'Àsia. La Xina és també un gran exportador d'armes i de tecnologia d'armament. Ha exportat materials a Líbia i a l'Iraq que es podrien utilitzar per a la fabricació d'armes nuclears i gas nerviós. Ha ajudat Algèria en la construcció d'un reactor adient per a la recerca i la producció d'armes nuclears. La Xina ha venut a l'Iran tecnologia nuclear que els responsables nord-americans creien que només es podria utilitzar per a fabricar armes, i probablement ha enviat components de míssils de 300 milles d'abast a Pakistan. Corea del Nord ha tingut en curs un programa d'armes nuclears durant un cert temps i ha venut míssils avançats i tecnologia d'armament a Síria i a l'Iran. La circulació d'armes i de tecnologia armamentística generalment té lloc des de l'est d'Àsia cap a l'Orient Mitjà. Tanmateix, hi ha un cert moviment en la direcció contrària; la Xina ha rebut míssils Stinger de Pakistan.

Així, doncs, ha nascut una connexió militar confuciano-islàmica, dissenyada per promoure l'adquisició, per part dels seus membres, de les armes i la tecnologia d'armament necessàries per contrapesar el poder militar d'Occident. Pot durar o no. Actualment, però, tal com ha dit Dave McCurdy, és «un pacte de suport mutu entre renegats, dirigit pels proliferadors i pels seus

partidaris». Una nova modalitat de cursa armamentística està, doncs, tenint lloc entre els estats islàmico-confucians i Occident. És una cursa d'armament a l'antiga, cada bàndol desenvolupava les seves armes per equilibrar o per aconseguir una superioritat sobre l'altre. En aquesta nova forma de cursa armamentística, un bàndol està desenvolupant les seves armes i l'altre està intentant no equilibrar sinó limitar i prevenir l'increment d'armes, tot reduint la seva pròpia capacitat militar.

CONSEQÜÈNCIES PER OCCIDENT

Aquest article no argumenta que les identitats de civilització substituïran totes les altres identitats, que els estats nacionals desapareixeran, que cada civilització esdevindrà una sola entitat política coherent, que grups d'una mateixa civilització no podran entrar en conflicte entre ells o que fins i tot lluitin entre si. Aquest assaig planteja les hipòtesis següents: les diferències entre civilitzacions són reals i importants; la consciència de civilització està creixent; el conflicte entre civilitzacions suplantarà el conflicte ideològic i altres formes de conflicte com a forma mundial dominant de conflicte; les relacions internacionals, que històricament han estat una partida que es jugava dins la civilització occidental, s'aniran desoccidentalitzant cada vegada més i esdevindran una partida en la què les civilitzacions no occidentals seran actors i no merament objectes; les institucions polítiques, de seguretat i econòmiques d'abast internacional amb èxit tenen més possibilitats de desenvolupar-se dins les civilitzacions que no pas entre civilitzacions; conflictes entre grups de diferents civilitzacions esdevindran més freqüents, més prolongats i més violents que no pas els conflictes entre grups de la mateixa civilització; els conflictes violents entre grups de diferents civilitzacions són la font més probable i més perillosa d'extensió bèl·lica que pot portar a guerres mundials; l'eix primordial de la política mundial seran les relacions entre «Occident i la resta»; les elits d'alguns països escindits no occidentals intentaran que els seus països esdevinguin part d'Occident, però en la major part dels casos hauran de fer front a obstacles importants per aconseguir-ho; un nucli central de conflicte en el futur immediat tindrà lloc entre Occident i diversos estats islàmico-confucians.

Això no implica defensar que els conflictes entre civilitzacions siguin desitjables, sinó plantejar hipòtesis descriptives de com pot ser el futur. Tanmateix, si aquestes hipòtesis són plausibles, cal considerar les seves implicacions per a la política occidental. Aquestes conseqüències podrien dividir-se entre avantatges a curt termini i adaptacions a llarg termini. A curt termini, l'Occident està clarament interessat a promoure una major cooperació i unitat dins la seva pròpia civilització, especialment entre els seus components europeus i nord-americans; incorporar a Occident aquelles societats d'Europa Oriental i d'Amèrica Llatina les cultures de les quals són properes a les d'Occident; promoure i mantenir relacions de cooperació amb Rússia i el Japó; evitar que conflictes locals entre civilitzacions s'estenguin i passin a ser grans guerres entre civilitzacions; limitar l'expansió de la força militar dels estats confucians i islàmics; moderar la reducció de les capacitats militars occidentals i mantenir la superioritat militar a l'Àsia de l'est i del

sud-oest; explotar les diferències i els conflictes entre els estats confucians i islàmics; donar suport a grups d'altres civilitzacions que estiguin de part dels valors i els interessos occidentals; consolidar les institucions internacionals que reflecteixin i legitimin els interessos i els valors occidentals, i promoure la participació d'estats no occidentals en aquestes institucions.

A llarg termini, faran falta altres mesures. La civilització occidental és occidental i moderna. Les civilitzacions no occidentals han provat d'esdevenir modernes sense esdevenir occidentals. Fins aquí, només el Japó ha reeixit plenament en aquest propòsit. Les civilitzacions no occidentals continuaran intentant adquirir la riquesa, la tecnologia, la destresa, les màquines i les armes que formen part de la modernitat. També intentaran de reconciliar aquesta modernitat amb la seva cultura i els valors tradicionals. La seva força econòmica i militar anirà creixent amb relació a Occident. Per tant, Occident haurà d'adaptar-se cada vegada més a aquestes civilitzacions modernes no occidentals, el poder de les quals s'acosta al d'Occident, però els valors i els interessos de les quals en difereixen significativament. Això requerirà que Occident mantingui el poder econòmic i militar necessaris per protegir els seus interessos amb relació a aquestes civilitzacions. També requerirà, tanmateix, que Occident desenvolupi una comprensió més profunda dels supòsits religiosos i filosòfics bàsics que són el fonament d'altres civilitzacions, com també la de com els membres d'aquestes civilitzacions veuen els seus interessos. Identificar elements comuns entre Occident i altres civilitzacions suposarà un esforç. En un futur previsible, no hi haurà una civilització universal, sinó un món de diferents civilitzacions, cada una de les quals haurà d'aprendre a conviure amb les altres.

NOTES

1. Murray WEIDENBAUM, *Greater China. The Next Economic Superpower?* St. Louis: Washington University Center for the Study of American Business, Contemporary Issues, sèrie 57, febrer de 1993, p. 2-3.

2. LEWIS, «The Roots of Muslim Rage», *The Atlantic Monthly*, vol. 266, setembre de 1990, p. 60; *Time*, 15 juny de 1992, p. 24-28.

3. Archie ROOSEVELT, *For Lust of Knowing*, Boston: Little, Brown, 1988, p. 332-333.

4. Els líders occidentals gairebé sempre pretenen estar actuant en nom de «la comunitat internacional». En els dies previs a la Guerra del Golf va produir-se una errada sense importància. En una entrevista a «Good Morning America», el 21 de desembre de 1990, el primer ministre britànic, John Major, va referir-se a les mesures que «Occident» estava adoptant contra Saddam Hussein. Va corregir-se ell mateix ràpidament i, seguidament, es va referir a «la comunitat internacional». Tanmateix, tenia raó quan va equivocar-se.

5. Harry C. TRIANDIS, *The New York Times*, 25 desembre de 1990, p. 41, i «Cross-Cultural Studies of Individualism and Collectivism», *Nebraska Symposium on Motivation*, vol. 37, 1989, p. 41-133.

6. Kishore MAHBUBANI, «The West and the Rest», *The National Interest*, estiu de 1992, p. 3-13.

7. Sergei STANKEVICH, «Russia in Search of Itself», *The National Interest*, estiu de 1992, p. 47-51; Daniel SCHNEIDER, «A Russian Movement Rejects Western Tilt», *Christian Science Monitor*, 5 febrer de 1993, p. 5-7.

8. Owen Harries ha observat que Austràlia està intentant (de manera imprudent, en la seva opinió) esdevenir un país escindit a l'inrevés. Tot i que ha estat un membre de ple dret no solament d'Occident sinó també del nucli militar i d'espionatge ABCA d'Occident, els actuals líders australians estan proposant, en efecte, que el país deserti d'Occident, s'autoredefineixi com a país asiàtic i conreï estrets lligams amb els seus veïns. El futur d'Austràlia, argumenten, és al costat de les dinàmiques economies del sud-est asiàtic. Com ja he suggerit, però, una cooperació econòmica estreta requereix normalment una base cultural comuna. A més, de les tres condicions necessàries perquè un país escindit pugui unir-se a una altra civilització, és probable que no se'n doni cap en el cas d'Austràlia .

Samuel P. Huntington és catedràtic de la Universitat de Harvard i president de la Harvard Academy for International and Area Studies. Recentment ha publicat *¿Quiénes somos? Los desafíos a la identidad nacional estadounidense* (Paidós, 2004).

Aquest article va ser publicat originalment amb el títol «The clash of civilizations?» a la revista *Foreign Affairs*, vol. 72, núm. 3 (estiu 1993), p. 22-49. Més endavant, el mateix Huntington va ampliar les seves idees al llibre *El choque de civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial* (Paidós, 1997).

La versió en català de l'article va aparèixer per primer cop a Marc Dueñas (ed.), *Xoc de civilitzacions. A l'entorn de S.P. Huntington i el debat sobre el nou escenari internacional* (Proa / CETC, 1997), juntament amb altres articles d'altres autors.

Traducció de l'anglès de Beatriu Krayenbühl. Revisió de Marc Dueñas.